

*Mokomasis lietuvių kalbos
vartosenos leksikonas:*
**nauja tekstyno pagrindu
parengta leksinė bazė**

Jolanta Kovalevskaitė
jolanta.kovalevskaite@vdu.lt

2022 m. vasario 25 d. *LITAKOS* seminaras
Vilniaus universitete

Leksikonas parengtas vykdant projektą „Užsienio baltistikos centrų ir Lietuvos mokslo ir studijų institucijų bendradarbiavimo skatinimas“ (Nr. 09.3.1-ESFA-V-709-01-0002).

Leksikoną ir kitus projekto išteklius rasite svetainėje <https://kalbu.vdu.lt/>

The screenshot displays the website 'Kalbu' with the following elements:

- Header:** Logo 'Kalbu' and 'VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS MCMXXII'. Navigation links: 'APIE PROJEKTĄ', 'MOKYMOSI PRIEMONĖS' (highlighted), 'PROJEKTO AUTORIAI', 'LT'.
- Navigation Bar:** 'KALBU'.
- Resource Grid:**
  - Mokomasis tekstynas:** Represented by a stack of books with a green checkmark icon.
  - Mokinių tekstynas:** Represented by a document with handwritten text, a green checkmark, and a red question mark.
  - Morfologiškai anotuotas tekstynas:** Represented by a document with arrows pointing to morphological forms: 'dkt.', 'vksm.', 'vyr. g', 'vns.', and 'k.'.
  - Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas:** Represented by a screenshot of a dictionary interface.
  - Tartis:** Represented by the word 'tartis' overlaid on a soundwave graphic.
  - Kirčiuoklis:** Represented by the word 'kiŗtis' in a stylized font.

Leksikono rengimo komanda

VDU Kompiuterinės lingvistikos centro tyrėjai:

JOLANTA KOVALEVSKAITĖ,

AGNĖ BIELINSKIENĖ,

LOÏC BOIZOU,

LAIMA JANCAITĖ,

ERIKA RIMKUTĖ

Duomenis apie kirčiavimą ir tarimą, garso įrašus parengė:

Asta Kazlauskienė, Sigita Dereškevičiūtė.

Vartotojo sąsajos programuotojas – Petras Pauliūnas.

Pranešimo planas

- Leksikono rengimo tikslas ir sudarymo principai.
- Leksikono vartotojo sąsaja.
- Baigiamosios pastabos ir tobulinimo galimybės.

Leksikono
rengimo tikslas ir
sudarymo
principai

Leksikono rengimo priežastys

Turimų leksikografinių išteklių negana, nes:

- aiškinamieji žodynai (tiek kompiuterizuoti kaip DLKŽ, LKŽ, tiek elektroniniai kaip kuriamas BLKŽ) ne visai tinka pagal tipą;
- juose stinga informacijos apie (dabartinę) vartoseną;
- *Mokomasis lietuvių kalbos žodynas* nėra elektroninis, o ir jame prie daugumos žodžių pasigendama daugiau pavyzdžių.

Nors per anksti vadinti žodynu, bet

- Leksikono duomenys naudingi mokant lietuvių kalbos ir rengiant mokymo priemones (taip pat ir žodynus).
- Leksikonas naudingas mokytojams, norintiems savo praktikoje dažniau taikyti duomenimis grįstus kalbos mokymo metodus, ypač produkciniam gebėjimams ugdyti.
- Kaip leksikono medžiagą galima panaudoti:

Kovalevskaitė, J., Rimkutė, E., Ruzaitė, J. 2022b (rengiama leidybai):
**TEKSTYNAI IR JŲ IŠVESTINIAI PRODUKTAI LIETUVIŲ KALBOS MOKYMUI(SI)
BEI TYRIMAMS.** Mokomoji priemonė. El. leidinys.

Svarbiausias leksikono pavadinimo žodis - vartoseną

- Tikslas - sukaupti duomenų apie leksinių vienetų (žodžių ir pastoviųjų žodžių junginių) vartoseną.
- Šaltinis: *Mokomasis tekstynas*: <https://kalbu.vdu.lt/mokymosi-priemones/mokomasis-tekstynas/>

Trumpai apie *Mokomąjį tekstyną*

Mokomasis tekstynas

Naudojome tekstyno rašytinę dalį

(apie 620 tūkst. žodžių iš
669 000 žodžių)

Tekstų klasifikacija pagal
komunikacinius tikslus:

- **Informaciniai** (dialogai; laiškai, žinutės; pasakojimai; skelbimai; viešieji užrašai).
- **Pažintiniai**: patarimai; pažintiniai tekstai; testai, užduotys.
- **Apeliaciniai**: reklamos; šūkliai.
- **Meniniai**: anekdotai; dainos; eilėraščiai; linkėjimai, sveikinimai; pasakos, legendos; proza; sentencijos; subtitrai; tautosaka.

Tekstų tipas	Žodžių skaičius	Procentai
vadovėliniai	106423	17,2
nevadovėliniai	512214	82,8
Iš viso	618637	100

Tekstyno sandara pagal kalbos lygius

Nevadovėliniai tekstai buvo automatiškai suklasifikuoti, tikslumas 60 proc.
(plačiau Boizou et al. 2020)

Kalbos lygis	Žodžių skaičius	Procentai
A1	42876	6,93
A2	52686	8,52
B1	67995	10,99
B2	455080	73,56
Iš viso	618637	100

Kokią vartosenos informaciją pateikti?

Iš tekstyno gavome:

- informaciją apie žodžių dažnį, kitus jo darinius ir pastoviuosius junginius;
- kaitybines formas;
- vartosenos pavyzdžius.

Pridėjome vartosenos informaciją apie:

- žodžio tarimą, kirčiavimą.

Kaip pateikti informaciją apie reikšmes?

- Vadovavomės tekstynų lingvistikos požiūriu į reikšmę: **reikšmę perteikia ne pavieniai žodžiai, o žodžiai su artimiausiu kontekstu.**
- Nutarėme aprašinėti reikšmes ne apibrėžtimis, o nurodyti reikšmei būdingą vartoseną (leksinės ir gramatinės aplinkos dėsningumus).
- Pasirinkome metodą – **vartosenos modelių analizę**, jį adaptavome (Kovalevskaitė, Jancaitė 2019; apie kitoms kalboms tuo pačiu metodu kuriamus mokomuosius žodynus žr. Renau, Battaner 2012; DiMuccio-Failla, Giacomini 2017).

Žodžio vartoseną automatizuotai ištyrėme tekstyne ir aprašėme vartosenos modelių pavidalu

Vartosenos modelių analizė susidarė iš kelių etapų (plačiau Kovalevskaitė et al. 2020a; 2022a):

- 1) adaptavus *SketchGrammar* lietuvių kalbai automatiškai sudaromas analizuojamo žodžio junglumo paveikslas *WordSketch* tekstyne (įranga *SketchEngine*);
- 2) Nustatomi gramatinio junglumo modeliai, o pagal automatiškai pateikiamus kolokatus surenkama leksinė ir semantinė informacija;
- 3) modeliai susiejami su reikšmėmis;
- 4) modeliams atrenkami pavyzdžiai iš tekstyno.

WordSketch: LANKYTI

↔				☰	🔍	✕
has_acc_noun						
kursas	6	11.1	...			
lankiau ESOL 2 kursus						
mokykla	6	10.5	...			
lanko mokyklą						
ligonis	3	10.3	...			
lankau ligonius						
bažnyčia	3	9.8	...			
bažnyčią lankėte						

↔				☰	🔍	✕
has_nom_noun						
jis	4	4.7	...			
jis kasdien ją lanko						
žmogus	3	6.6	...			
lanko tik artimiausi žmonės						
bitė	2	10.4	...			
lanko bitės						
vienas	2	6.5	...			
lankyti vieni						

MODELIŲ NUSTATYMAS

Gramatika

[Sub] [LANKYTI] [Obj_acc]

MODELIŲ NUSTATYMAS

Leksika ir semantika

[ASMUO] [LANKO]

[ASMEN]: artimuosius, pažįstamus]
arba [VIETA]: parką, rūmus]

[ASMUO] [LANKO]

[IŠTAIGA]: mokyklą, kursus, bažnyčią,
darželį]

MODELIŲ SUSIEJIMAS SU

REIŠMĖMIS

pirmoji reikšmė

antroji reikšmė

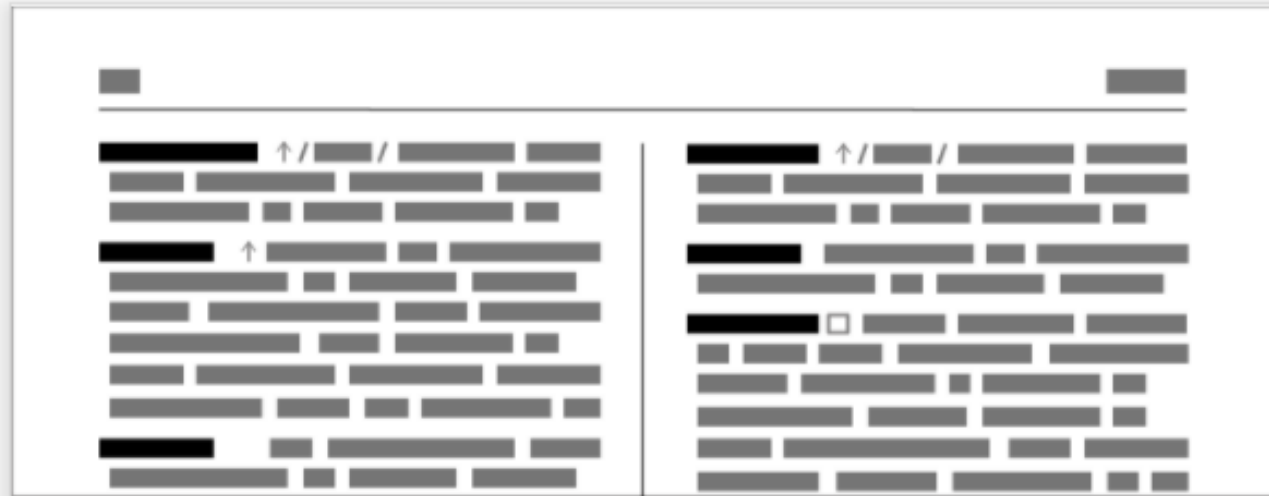

Modeliais fiksuojama tipinė vartoseną

- Tai, kas vartosenoje tipiška, dažniausiai padeda nustatyti dažnumas, todėl, sudarant modelius, remtasi modelio ir modelio komponento (kalbos dalies, gramatinės kategorijos, leksinės semantinės grupės, kolokato ir pan.) dažnumu (minimali riba – 3 pavartojimo atvejai).
- ***Mokomas tekstas nėra didelis, bet pagrindiniai dažnų žodžių vartosenos dėsningumai atsiskleidžia ir tokiam mažame tekste.***
- Rečiau vartojamų žodžių galima užčiuopti tik dėsningumų tendencijas: pvz., veiksmažodžiui *įsivaizduoti* modelis *galėti + įsivaizduoti* nebuvo suformuotas (dažnis tekste mažiau nei 3 pavartojimo atvejai). DLKT tekste matyti, kad *galima / gali / galite / galiu / galėjau įsivaizduoti* yra dažnas vartosenos modelis, ir, pridėjus trūkstamus komponentus (greičiausia – šalutinio papildinio dėmens jungtuką *kad*), galima turėti dar vieną žodžio *įsivaizduoti* modelį *galima / gali / galite / galiu / galėjau įsivaizduoti, kad*.

Daugiau apie šį aspektą rašoma Kovalevskaitė, Rimkutė 2022a (priimta spausdinti)

Leksikono vartotojo sąsaja

Mokomasis lietuvių kalbos
vartosenos leksikonas

[APIE PROJEKTĄ](#)

[MOKYMOSI PRIEMONĖS](#)

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

[Antraštyno vienetų paieška](#)

[Kolokatų paieška](#)

[Apie leksikoną](#)

[Apie paiešką](#)

[Antraštynas](#)

1. [Apie leksikono paiešką trumpai](#)
2. [Apie leksikono paiešką plačiau](#)
3. [Morfologinės pažymos](#)
4. [Sintaksinių funkcijų pažymos](#)

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

[Antraštyno vienetų paieška](#)

[Kolokatų paieška](#)

[Apie leksikoną](#)

[Apie paiešką](#)

[Antraštynas](#)

1. Visi antraštyno leksiniai vienetai (ir vienažodžiai, ir keliažodžiai) pagal abėcėlę.
2. Antraštiniai žodžiai pagal kalbos dalis.
3. Antraštiniai žodžiai pagal dažnumą.
4. Antraštiniai žodžiai su kaitybinėmis formomis.

Leksikono antraštyno sudarymas

Nustatyta A1–B2, A2–B2,
B1–B2 lygiams **bendra**
leksika > 7700 lemu;

Iš bendros leksikos atrinkti:

- **baziniai žodžiai**, kurių
dažnumas tekstyne yra 100
ar daugiau kartų > **apie 700**
žodžių;

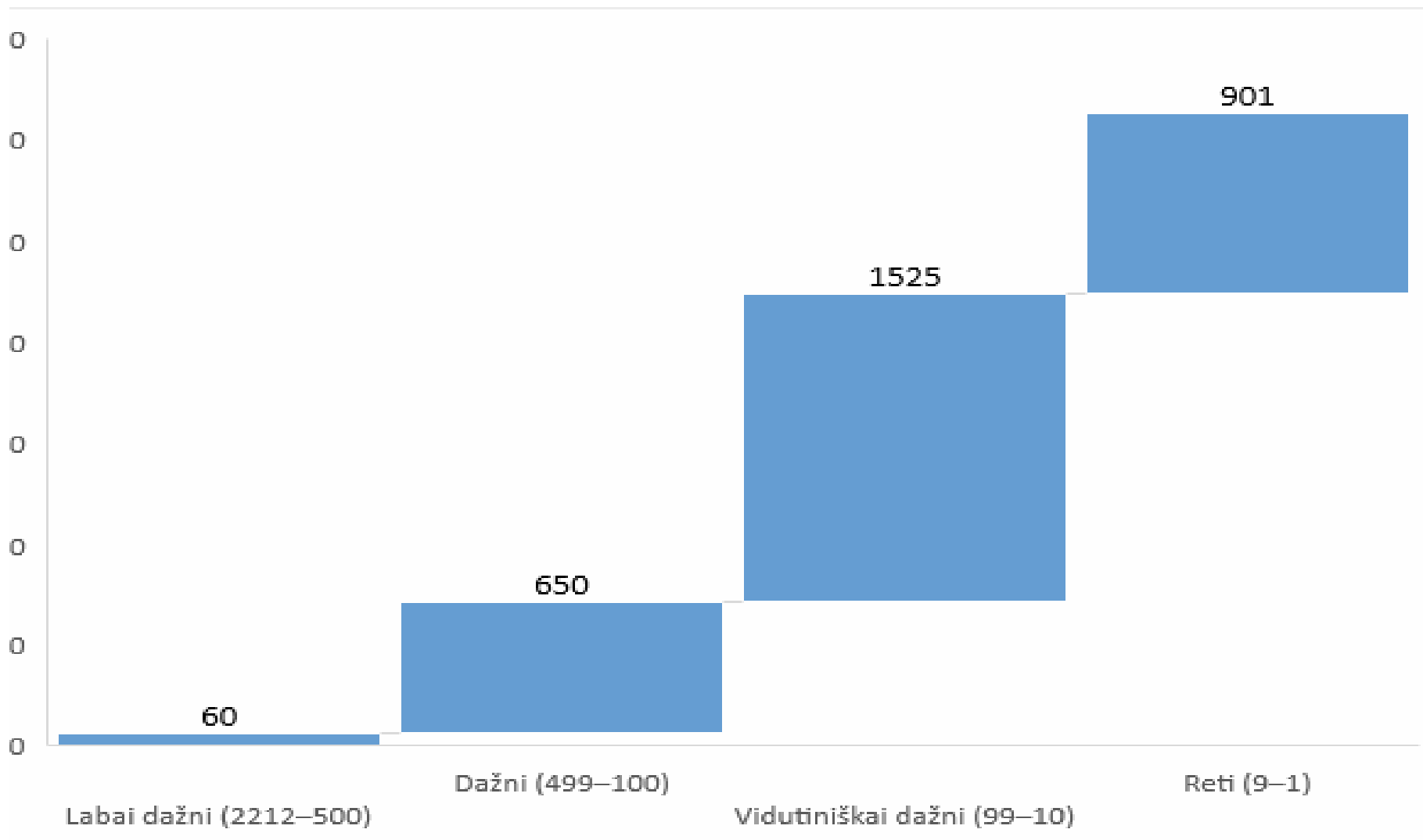
- su baziniais žodžiais susiję
pamatiniai žodžiai, dariniai
ir pastovieji žodžių junginiai
> 2400 žodžių ir 600 PJ.

Kokios kalbos dalys aprašytos leksikone?

- Leksikone iš esmės aprašyti keturių kalbos dalių žodžiai:
veiksmažodžiai,
daiktavardžiai,
būdvardžiai,
prieveiksmiai.
- Nekaitomųjų kalbos dalių – dalelyčių, jungtukų ir prielinksnių (pvz., *tik, dar, turbūt, beje, aplink*) leksikono antraštyne yra labai mažai: aprašyta, jeigu tam tikras žodis savo forma gali būti ir kaitoma, ir nekaitoma kalbos dalis, pvz., kadangi viena iš veiksmažodžio *vadintis* formų *vadinas* vartojama ir dalelytės funkcija, leksikone parengti du įrašai – veiksmažodžio *vadintis* ir dalelytės *vadinas*.
- Tarp bazinių žodžių buvo keli kelintiniai ir daiktavardiškai vartojami kiekiniai skaitvardžiai, jie įtraukti į antraštiną: *pirmas, antras, trečias, šimtas, tūkstantis, milijonas*.

- Iš dažniausių bazinių žodžių neaprašinėti kai kurie pagalbiniai ir pusiau pagalbiniai (modaliniai) veiksmažodžiai, pavyzdžiui, *būti, galėti, turėti, norėti, reikėti*. Šių veiksmažodžių vartoseną atsispindi kitų žodžių modeliuose, kuriuose parodomi sudėtiniai tariniai.
- Dalis pagalbinių ir pusiau pagalbinių veiksmažodžių (pvz., faziniai veiksmažodžiai) veikia ir kaip savarankiški, todėl yra aprašyti leksikone, pvz., *darytis, likti, tapti ir pradėti, imti, baigti, liautis*. Jų modeliuose aiškiai atsiskiria reikšmės ir nuo jų priklausantys skirtingi modeliai, kurie rodo, kokia leksinė ir gramatinė aplinka būdinga savarankiškai vartojamam veiksmažodžiui.

Leksikono antraštinių žodžiai pagal dažnumą

Apie 55 proc. vienažodžių antraštyno vienetų atspindi visiems lygiams bendrą leksiką, apie 45 proc. – aukštesnių lygių leksiką (A2–B2, B1–B2 leksiką).

Pavyzdžiai

BŪDAS - 319

apibūdinti - 23

būdingas - 55

pobūdis - 31

REIKŠTI - 187

reikšmė - 39

išreikšti - 19

Antraštinio vienetų paieška

Kolokatų paieška

Apie

ą

č

ė

ę

į

š

ū

ų

ž

sveika

Ieš

sveikas_1

sveikata

nesveikas

nesveikai

valgyk į sveikatą

Paieško

Pasirinkus *Antraštinio vienetų paiešką* galima ieškoti konkretaus žodžio, junginio arba įvesti žodžio dalį.

Didžiosiomis raidėmis užrašyti baziniai žodžiai (100 ir daugiau kartų tekstyne), jiems parengtas ilgasis aprašas, mažosios raidės žymi žodžius ir junginius, kuriems parengti trumpieji aprašai.

Antraštinio vienetų paieška

Kolokatų paieška

Apie leksil

ą č è ę į š ū ų ž

sveika

leškoti

sveikas kaip ridikas

sveikas sugrįžęs interjection

SVEIKAS_1 adjective (149)

sveikas_2 interjection (210)

SVEIKATA noun_sg (223)

Ilgieji ir trumpieji aprašai

Baziniamis žodžiams parengti ilgieji aprašai su informacija apie:

- **žodžio fonetines ypatybes** (kaip tariamas, kaip kirčiuojamas);
- **žodžio kaitybą** (kokios tekstyne pavartotos morfologinės formos);
- **žodžio reikšmę(-es)** (reikšmė parodoma vartosenos modeliais);
- **vartosenos pavyzdžius** (jie atspindi modelių komponentus);
- **darybinius ryšius** (su kokiais dariniais susijusios konkrečios reikšmės).

Su baziniais žodžiais susijusiems vediniams ir pastoviesiems junginiams parengti **trumpieji aprašai, kuriuose nėra vartosenos modelių.**

Aprašai su vartosenos modeliais parengti

- 207 veiksmožodžiams,
- 386 daiktavardžiams,
- 87 būdvardžiams ir
- 41 prieveiksmiui –

tai daugiau nei 700 žodžių (20 proc. antraštyno).

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

Antraštinio vienetų paieška

Kolokatų paieška

Apie leksikoną

Apie paiešką

Antraštynas

ą č é ę į š ū ų ž

sveikinti

leškoti

sveikinti verb (67)

Reikšmės

Kaitybinės formos

Fonetinė informacija

svéikinti [ˈsʲvʲæɪkʲɪnʲɪ] ▶

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

Antraštinio vienetų paieška

Kolokatų paieška

Apie leksikoną

Apie paiešką

Antraštynas

ą č é ę į š ū ū ž

asmeninis

ieškoti

ASMENINIS adjective (134)

Reikšmės

Kaitybinės formos

Fonetinė informacija

asmeninis | asmėninis [ɛsˈmʲɛˈnʲɪnʲɪs | ɛ²ˈsʲmʲæːnʲɪnʲɪs] (kirčiuotė: 2 | 1) ▶

sveikinti verb (67)

Reikšmės

Kaitybinės formos

Fonetinė informacija

sveikinu/svéikinu VERB.FIN.PRS.1.SG.IND (41)

sveikiname/svéikiname VERB.FIN.PRS.1.PL.IND (8)

sveikina/svéikina VERB.FIN.PRS.3.IND (6)

sveikinam/svéikiname VERB.FIN.PRS.1.PL.IND (4)

sveikino/svéikino VERB.FIN.PST.DFN.3.IND (2)

sveikinti/svéikinti VERB.INF (1)

sveikindami/svéikindami VERB.~PSD.PL.M (1)

sveikinant/svéikinant VERB.~PAD.PRS (1)

sveikintinos/svéikintinos VERB.PTCP.PL.F.~NEC.NOM (1)

sveikinantis/svéikinantis VERB.PTCP.PRS.SG.M.~ACT.NOM (1)

sveikinami/svéikinami VERB.PTCP.PRS.PL.M.PASS.NOM (1)

Antraštinio vienetų paieška

Kolokatų paieška

Apie leksikoną

Apie paiešką

Antraštynas

ą č é ę į š ū ū ž

vadin|

leškoti

vadinti

p**vadin**imas

vadintis

p**vadinti**

iš**vadinti**

Paieško

Darybiniai ryšiai

VADINTI verb (338)

Reikšmės

Kaitybinės formos

Fonetinė informacija

1 REIKŠMĖ

⊕ 1.1 modelis:

Į visas vyresnes moteris, taip pat ir netekėjusias, įprasta kreiptis „ponia“, nebent pati moteris primygtinai reikalautų vadinti ją panele.

⊕ 1.2 modelis:

Uogomis arba tiesiog braškėmis vadinami tariamieji vaisiai sunoksta birželio-liepos mėnesį.

⊕ 1.3 modelis:

Mūsų bendrabutis vadinamas Kamčiatka...

⊕ 1.4 modelis:

Iki šiol išlikę vadinamosios Panemunės pilys ir piliakalniai – Panemunės, Raudonės, Veliuonos, Seredžiaus, Raudondvario.

Dariniai: vadinasi, vadintis, pavadinti, išvadinti, nevadinti, pervadinti

Darybiškai panašūs, bet semantiškai su antraštiniu žodžiu nesusiję žodžiai pažymimi specialiu ženklu # (gali būti ir pamatiniai žodžiai, ir vediniai).

pagauti verb (67)

Reikšmės

[Kaitybinės formos](#)

[Fonetinė informacija](#)

1 REIKŠMĖ

⊕ [pavyzdys:](#)

Vytukas pagavo žuvį ir nunešė mamai.

Pamatinis žodis: [gauti#](#)

Reikšmių aprašymas

Leksikone žodžio reikšmes
siekiama parodyti:

- vartosenos modeliais ir
- pavyzdžiais.

sveikti

leškoti

sveikti verb (10)

Reikšmės

Kaitybinės formos

Fonetinė informacija

1 REIKŠMĖ

☐ pavyzdys:

- Jonas pamažų ėmė sveikti.
- Sveik greičiau.
- Gerk vaistus ir sveik!

Dariniai: [pasveikti](#)

Pamatinis žodis: [sveikas](#)

Trumpuose
aprašuose
pateikiami
pavyzdžiai yra
susieti su
konkrečiomis
reikšmėmis.

Ilgasis aprašas

Pasirinkus kortelę **Reikšmės**, matyti reikšmės ir su jomis susieti vartosenos modeliai.

Kol modelis neišskleistas, prie jo matyti po vieną pavyzdį. Paspaudus pliuso ženklą, galima peržiūrėti modelį ir rasti daugiau pavyzdžių.

SVEIKAS_1 adjective (149)

Reikšmės

Kaitybinės formos

Fonetinė informacija

1 REIKŠMĖ

⊕ 1.1 modelis:

Vėliau įvairiose knygose perskaitytą teoriją apie sveiką gyvenseną ėmiau taikyti gyvenime – tai pagerino jo kokybę.

⊕ 1.2 modelis:

Nesu skaitęs ar matęs, kad visiškai sveikas žmogus išsikraustytų iš proto būdamas toks jaunas tačiau smegenys atrodytų visiškai sveikos.

⊕ 1.3 modelis:

Kaip matai esu sveikas ir gyvas.

1 REIKŠMĖ

☰ 1.1 modelis:

[SVEIKAS] [Mod]

SVEIKAS	AtrA	SVEIKAS
Mod	abstraktas	gyvensena, protas, gyvenimo būdas
	asmuo	žmogus

Išskleidus konkretų modelį, pateikiama trijų spalvų lentelė, kurioje atskiri stulpeliai žymi: gramatinį (melsva), semantinį (rausva), leksinį (violetinė) lygmenį.

Modelis skaitomas iš viršaus į apačią.

- Vėliau įvairiose knygose perskaitytą teoriją apie sveiką gyvenseną ėmiau taikyti gyvenime – tai pagerino jo kokybę.
- Amžius neturi didelės įtakos - vertinu žmogų pagal jo norus ir sveiką protą.
- Buvo padaryta išvada, kad nėra jokio pagrindo sveikiems žmonėms rekomenduoti mažinti druskos vartojimą.
- Vertinu ištikimybę, dorą ir sveiką gyvenimo būdą.
- „Birutės viloje“ kvėpuokite mineralinio vandens prisotintu oru ir paragaukite sveikos vaistažolių arbatos.

⊕ 1.2 modelis:

Nesu skaitęs ar matęs, kad visiškai sveikas žmogus išsikraustytų iš proto būdamas toks jaunas, tačiau smegenys atrodytu sveikos.

- Pavyzdžiui, būdvardžio SVEIKAS 1.1 modelyje gramatiniame lygmenyje užfiksuota, kad *sveikas* vartojamas kaip derinamasis pažyminyš žodžių junginiuose su modifikatoriumi (Mod), kuris dažnai reiškia abstraktą arba asmenį (semantinis lygmuo), o dažniausiai parenkami abstraktų grupės žodžiai yra *sveika + gyvensena*, *sveikas + protas*, *sveikas + gyvenimo būdas* (jie nurodyti leksiniame modelio lygmenyje).

Vartosenos modelių aprašymas

- Modeliai rodo, kaip **konstruojama reikšmė.**

Informacija apie žodžių **gramatinį junglumą** pateikiama **modelio** gramatiniame lygmenyje nurodant:

- **sintaksines funkcijas:** Sub – subjektas, Obj – objektas, Pred – vientisinis predikatas, Adv – aplinkybės ir kt.;
- **morfologines ypatybes:** linksnis, skaičius, tam tikra veiksmažodžio forma, pvz., liepiamoji nuosaka, trečiasis asmuo, dalyvio forma.

☰ 1.4 modelis:

[Sub] [REIKŠTI] [Pred+REIKŠTI] [Obj_acc]

Sub		tai
REIKŠTI	Pred	REIKŠTI
Pred+REIKŠTI	modalinis+V	+REIKŠTI
Obj_acc		kas, saulė

- Geltona spalva reiškia saulę, šviesą ir gerovę, žalia – gamtos grožį, laisvę ir viltį, raudona – žemę, drąsą, už tėvynę pralieta kraują.
- Ar gali sužinoti, ką reiškia tas žodis?

3 REIKŠMĒ

☐ 3.1 modelis:

[Sub] [BĒGTI_prs] [Adv]

Sub	abstraktas	laikas
BĒGTI_prs	Pred	BĒGTI_prs
Adv	būdas	greitai

- Kaip greitai bėga laikas!
- Kodėl senstant atrodo, kad laikas bėga greičiau?

Dariniai: [prabėgti](#)

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

[Antraštyno vienetų paieška](#)

[Kolokatų paieška](#)

[Apie leksikoną](#)

[Apie paiešką](#)

[Antraštynas](#)

1. [Apie leksikono paiešką trumpai](#)
2. [Apie leksikono paiešką plačiau](#)
3. [Morfologinės pažymos](#)
4. [Sintaksinių funkcijų pažymos](#)

Semantiniame lygmenyje: leksinės semantinės grupės

Būdvardžiai skirstyti į tris grupes:

- fizinius (pvz.: *aukštas, mažas, stiprus*),
- vertinamuosius (pvz.: *geras, gražus, malonus*) ir
- rūšinius (pvz.: *medinis, fizinis*).

Veiksmažodžiai klasifikuoti į žyminčius:

- aktyvų veiksmą (pvz.: *bėgti, skaityti, daryti*),
- savaiminį procesą (pvz.: *lyti, snigti, temti*) arba
- būseną (pvz.: *mylėti, gulėti, tikėtis*).

Daiktavardžiai semantiškai klasifikuoti smulkiau, išskirtos tokios grupės kaip asmuo, kūno dalis, tapatybė, vardas, daiktas, vieta, matmuo, veiksmas ir kt. (plačiau apie grupių sudarymo principą Kovalevskaitė, Rimkutė 2022a (spausdinama))

Kaip vartosenos
modeliai
padedą atskirti
reikšmes?

- Vartosenos modelių analizė pagrįsta mintimi, kad **skirtingos reikšmės susijusios su skirtingais vartosenos modeliais.**

1 REIKŠMĖ

⊕ 1.1 modelis:

O arklys bėgo laukais tolyn.

⊕ 1.2 modelis:

Bėgu į kiemą! Labai mėgstu žaisti futbolą!

⊕ 1.3 modelis:

Per girią ėjo du draugai, ir juos užpuolė lokys. Vienas šoko bėgti, įlipo į medį ir pasislėpė, o kitas liko ant kelio.

Dariniai: [pabėgti](#), [išbėgti](#), [nubėgti](#), [atbėgti](#), [pribėgti](#), [užbėgti](#), [įsibėgėti](#), [prabėgti](#), [apibėgti](#), [bėgioti](#), [bėgiai](#), [bėgimas](#), [bėginėti](#)

2 REIKŠMĖ

⊕ 2.1 modelis:

Tualete bėga vanduo.

⊕ 2.2 modelis:

Pakėliau galvą ir pažvelgiau į jį. - Tau bėga kraujas! - susirūpino jis. - Menkniekis. Viskas gerai, - atsakiau.

3 REIKŠMĖ

⊕ 3.1 modelis:

Kaip greitai bėga laikas!

Dariniai: [prabėgti](#)

3 REIŠMĖ

☒ 3.1 modelis:

[Sub] [BĖGTI_prs] [Adv]

Sub	abstraktas	laikas
BĖGTI_prs	Pred	BĖGTI_prs
Adv	būdas	greitai

- Kaip greitai bėga laikas!
- Kodėl senstant atrodo, kad laikas bėga greičiau?

Dariniai: [prabėgti](#)

1-oji BĖGTI reikšmė

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

☰ 1.1 modelis:

[Sub] [BĖGTI] [Adv]

Sub	asmuo	
	gyvūnas	arklys
BĖGTI	Pred	BĖGTI
Adv	vieta	

- O arklys bėgo laukais tolyn.
- Kodėl mes bėgame aukštyn?
- Pro šalį bėgo kiškis.

2-oji BĖGTI reikšmė

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

2 REIKŠMĖ

☒ 2.1 modelis:

[Adv] [BĖGTI] [Sub]

Adv	vieta	
BĖGTI	Pred	BĖGTI
Sub	skystis	vanduo

- Tualete bėga vanduo.

Kalbos dalių aprašymas modeliais skiriasi (plačiau Bielskienė et al. 2021)

- Aprašant žodžių vartosenos dėsningumus modeliais, junglumas suvokiamas plačiau už valentingumą: valentingumui turi būti nurodomi tik būtinieji junglumo partneriai, o sintaksinis junglumas (žr. Labutis 2002) aprėpia ir būtinuosius, ir nebūtinuosius partnerius.
- Todėl kai kurie leksikone aprašyti veiksmažodžių modeliai gali būti su daugiau elementų nei to veiksmažodžio modeliai, parodyti, pavyzdžiui, valentingumo žodynuose.

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

☰ 1.1 modelis:

[Sub] [BENDRAUTI] | [Pred+BENDRAUTI] [Adv_ins] [Adv] [Adv_acc] [su Obj] [per Adv_acc]

Sub	asmuo	jis, aš, svečias
BENDRAUTI Pred+BENDRAUTI	Pred	BENDRAUTI
	modalinis+V	galėti, tekti+BENDRAUTI
Adv_ins	būdas	x kalba
Adv	būdas	artimai, mielai
	kiekybė	daug
Adv_acc	laikas	
su Obj	asmuo	su svečiais, su žmonėmis, su kariais, su draugais
per Adv_acc	priemonė	

Kadangi modeliuose žymimi ir nebūtinieji partneriai, todėl ne visi tokiam modelyje kaip *bendrauti* modelis nurodomi komponentai yra pavartoti visuose pavyzdžiuose:

- pavyzdys su būdo aplinkybe (Adv_ins): *Galiu bendrauti ir **anglų kalba***;
- pavyzdys su būdo aplinkybe (per Adv_acc) ir prielinksnine konstrukcija išreikštu objektu (su Obj_ins): *Ji kasdien bendrauja **su draugais per „Skype“ ar „Facebook“**...*;
- pavyzdys su tuo pačiu objektu ir būdo aplinkybe, kurią žymi prielinksnis *mielai*: *Mėgstu muziką, **mielai** bendrauju **su įdomiais žmonėmis**.*

- Aprašant daiktavardžius, būdvardžius ir prieveiksmius, parodomi **tik minimalieji modeliai**: šių kalbos dalių modeliuose **fiksuojami tik artimiausi sintaksiniai partneriai**, susiję su tuo aprašomu daiktavardžiu, būdvardžiu ar prieveiksmiu.
- Pavyzdžiui, daiktavardžiai turi daug vienodų modelių ($\frac{3}{4}$ visų modelių):
  - modeliai su derinamuoju pažyminiu,
  - vartosenos modeliai su nederinamuoju pažyminiu,
  - vartosenos modeliai su modifikatoriumi.
- Vis dėlto modeliuose prie sintaksinių funkcijų yra užfiksuota ir papildomų gramatinių ypatybių, todėl vienas **modelis turi nemažai variantų** (būdvardžių ir daiktavardžių gramatinių modelių įvairovė ir variantai aprašyti Bielinskienė et al. 2021).

Daiktavardžio BŪDAS aprašymas leksikone: 1-oji reikšmė

BŪDAS noun (319)

Reikšmės

[Kaitybinės formos](#)

[Fonetinė informacija](#)

1 REIKŠMĖ

⊕ [1.1 modelis:](#)

Esu jautraus, švelnaus būdo, simpatiška, apsirūpinusi, išsilavinusi 170 cm ūgio vilnietė.

⊕ [1.2 modelis:](#)

Esu lėta, paprasta, ramaus būdo.

Dariniai: [apibūdinti](#)

Daiktavardžio BŪDAS aprašymas leksikone: 2-oji reikšmė

2 REIKŠMĖ

⊕ 2.1 modelis:

Vienas geriausių būdų atsigaivinti karštą dieną – šaltas gėrimas.

⊕ 2.2 modelis:

Jeigu prietaisas neišsijungė automatiškai, išjunkite jį rankiniu būdu.

⊕ 2.3 modelis:

Kaupkite informaciją, tarkitės su žmonėmis, ieškokite naujų, originalių uždavinių sprendimo būdų.

⊕ 2.4 modelis:

Yra keli būdai greitai atgauti jėgas...

⊕ 2.5 modelis:

Dabar televizija tapo dažniausiu laisvalaikio leidimo būdu visame pasaulyje.

⊕ 2.6 modelis:

Joti arkliu labai smagu, bet šis keliavimo būdas yra per lėtas.

⊕ 2.7 modelis:

Jie pasirinko sveiką gyvenimo būdą.

---

2 REIKŠMĖ

☒ 2.1 modelis:

[AtrA] [BŪDAS]

AtrA	vertinamasis
BŪDAS	Mod

- Vienas geriausių būdų atsigaivinti karštą dieną – šaltas gėrimas.

☒ 2.2 modelis:

[Pred] [AtrA BŪDAS_ins]

Pred	aktyvus	
AtrA BŪDAS_ins	būdas	rankiniu, dirbtiniu+BŪDAS_ins

- Jeigu prietaisas neišsijungė automatiškai, išjunkite jį rankiniu būdu.

☰ 2.3 modelis:

[AtrN] [BŪDAS]

AtrN	veiksmas	gyvenimas, keliavimas, vaišinimasis, sprendimas, ...
BŪDAS	Mod	BŪDAS

- Kaupkite informaciją, tarkitės su žmonėmis, ieškokite naujų, originalių uždavinių sprendimo būdu.

☰ 2.4 modelis:

[BŪDAS] [AtrN_inf]

BŪDAS	Mod
AtrN_inf	aktyvus

- Yra keli būdai greitai atgauti jėgas...

☰ 2.6 modelis:

[BŪDAS] [Pred+N]

BŪDAS	Sub
Pred+N	pagalbinis+vertinamasis

- Joti arkliu labai smagu, bet šis keliavimo būdas yra per lėtas.
- Kai kurie žūklės būdai yra universalūs ir tinka įvairiems telkiniams.

☰ 2.7 modelis:

[Pred] [BŪDAS_acc]

Pred	aktyvus	pasirinkti
	būsena	
BŪDAS_acc	Obj_acc	BŪDAS_acc

- Jie pasirinko sveiką gyvenimo būdą.
- O gal keisite gyvenimo būdą?
- Raskite kitą būdą parodyti savo meilę...
- Mėgstu aktyvų gyvenimo būdą.

Grižkime prie daiktavardžio BŪDAS 1-osios reikšmės aprašo

BŪDAS noun (319)

Reikšmės

[Kaitybinės formos](#)

[Fonetinė informacija](#)

1 REIKŠMĖ

⊕ [1.1 modelis:](#)

Esu jautraus, švelnaus būdo, simpatiška, apsirūpinusi, išsilavinusi 170 cm ūgio vilnietė.

⊕ [1.2 modelis:](#)

Esu lėta, paprasta, ramaus būdo.

Dariniai: [apibūdinti](#)

☰ 1.1 modelis:

[AtrA BŪDAS_sg.gen] [Mod]

AtrA BŪDAS_sg.gen	AtrN	ramaus, linksmo, gero, atviro, draugiško, nuoširdaus, švelnaus+BŪDAS_sg.gen
Mod	asmuo	

- Esu jautraus, švelnaus būdo, simpatiška, apsirūpinusi, išsilavinusi 170 cm ūgio vilnietė.
- Lauksiu išsamaus laiško nuo 34 - 40 m. simpatiškos, lieknos, nuoširdaus būdo vilnietės.

☰ 1.2 modelis:

[Sub] [Pred+AtrA BŪDAS_sg.gen]

Sub	asmuo	
Pred+AtrA BŪDAS_sg.gen	pagalbinis+N	būti+AtrA BŪDAS_sg.gen

- Esu lėta, paprasta, ramaus būdo.
- Esu tamsių ilgų plaukų, mėlynakė, linksmo būdo.

Vartosenos modelių analizė

(*Corpus Pattern Analysis*, Hanks 2012)

- Pagrindinis **vartosenos modelių analizės taikymo tikslas** leksikone – pateikti daugiau informacijos apie reikšmei būdingą kontekstą, nes tai gali padėti geriau atskirti (vadinasi, suprasti ir vartoti) reikšmes.
- Reikšmė ir nustatoma, ir aprašoma pagal jai būdingą leksinę bei gramatinę aplinką, todėl **vartosenos modelis atspindi ir gramatinį, ir, kas ne mažiau svarbu, leksinį junglumą**.
- Taip galima apimti dvi svarbiausias sudedamąsias kalbos dalis – leksiką ir gramatiką (*lexical grammar*, žr. Sinclair (2000)).

Kolokatų paieška

Kolokatų paieškoje galima susirasti informacijos apie tuos žodžius, kurie neįtraukti į leksikono antraštiną.

MOKOMASIS LIETUVIŲ KALBOS VARTOSENOS LEKSIKONAS

[Antraštinio vienetų paieška](#)

Kolokatų paieška

[Apie leksikoną](#)

[Apie paiešką](#)

[Antraštynas](#)

ą | č | é | ė | į | š | ū | ū | ž

įspūdis

ieškoti

BLOGAS adjective (154)

DARYTI verb (523)

GERAS adjective (1110)

MALONUS adjective (312)

NAUJAS adjective (842)

PADARYTI verb (411)

PALIKTI verb (270)

SUDARYTI_2 verb (114)

[Sub] [DARYTI] [Pred+DARYTI] [Obj_acc]

Sub		
DARYTI	Pred	DARYTI
Pred+DARYTI	modalinis+V	+DARYTI
Obj_acc	abstraktas	įtaka, išvada, įspūdis

- Drabužių spalvos daro įtaką juos vilkintiems žmonėms ir aplinkiniams.
- Kad metus užbaigtumėte be didelių nuoskaudų, būkite subtilesni, giliau pasvarstykite prieš darydami išvadas ir sprendimus.
- Blogą įspūdį apie žmogų daro nemalonūs burnos kvapas.

Ne visi daiktai turi įtaką žmonių elgesiui ir sprendimams.

Pavyzdžių samprata ir atrankos principai

Iš viso leksikone pateikta **28550 vartosenos pavyzdžių**.

Leksikone pateikiami dviejų tipų pavyzdžiai (Humble 2001):

a) produkavimui skirti pavyzdžiai (angl. *encoding examples*);

b) supratimui skirti pavyzdžiai (angl. *decoding examples*).

Daugiausia sukaupta produkavimui skirtų pavyzdžių, tačiau iliustruojant perkeltinės reikšmės pastoviuosius junginius pirmenybė teikta supratimo pavyzdžiams.

Dažniausių, bazinių žodžių modeliams iliustruoti pateikta 10–163 pavyzdžių (apie 700 žodžių), su baziniais susietiems žodžiams iliustruoti pateikta 1–9 pavyzdžių (apie 3000 žodžių).

- **Supratimui skirti pavyzdžiai.** Kad suprastų, ką reiškia nežinomas žodis ar frazė, besimokančiajam reikia pakankamo ir informatyvaus konteksto, kuriame yra, pvz., semantiniai ryšiai, paaiškinimas kitais žodžiais:

*Tėvai jau nusipirko naujus **balnus**: sofą, stalą ir kėdes.*

*Daug perskaitytų knygų išugdo **šeštą jausmą** – nuojautą, padedančią atskleisti žodžių prasmę.*

Supratimui skirtų pavyzdžių nauda prilygsta geroms apibrėžtims (Frankenberg-Garcia 2015: 295).

- **Produktivumui skirti pavyzdžiai.** Kad gebėtų žodį ar frazę pavartoti, besimokančiajam reikia žinoti, su kokiais kitais žodžiais dažniausiai vartojamas (kolokacijos), kokiomis formomis ir kokiose gramatinėse konstrukcijose, t. y. koks tam žodžiui būdingas leksinis ir gramatinis junglumas.

Pavyzdžių atrankai taikyti kriterijai

- **tipiškumas,**
- **informatyvumas,**
- **aiškumas**

(plačiau žr. Kovalevskaitė, Rimkutė 2022a
(spausdinama)).

**Baigiamosios
pastabos ir
tobulinimo
galimybės**

Baigiamosios pastabos apie resursą

- Leksikonas – pirma tokio pobūdžio lietuvių kalbos leksinė bazė, kurios antraštynas ir žodžių vartosenos aprašas pagrįstas konkrečiu tekstynu.
- Atviros prieigos leksinė bazė, gali būti atnaujinama, pildoma.

Tobulinimo galimybės

- Leksika iš *Mokomojo tekstyno* sakytinės dalies.
- Atitikmenys kitomis kalbomis.
- Vartosenos modeliai – tarpinis variantas tarp tekstyno ir žodyno.
- Reikšmių išdėstymas.
- Prie pavyzdžių pažymėti kalbos atmainų, pragmatikos informaciją:

*Susirenkam tai pas vieną, tai pas kitą, tai pabaliavoji, tai **pašoki**.*

Taip, normaliomis aplinkybėmis, kai nereikia žiauriai daug mokytis, kasdien po valandą kankinuosi.

- Papildomos paieškos galimybės.

Publikacijos apie leksikoną

- Bielinskienė, A., Kovalevskaitė J., Rimkutė E. 2021: *Grammatical Patterns in the Corpus-Driven Lexical Database of Lithuanian* (Gramatiskie modelį korpusa vadītā leksikas datubāzē „Lietuviešu valodas lietošanas leksikonā“). *Language: Meaning and Form 12 (Valoda: nozīme un forma 12). Grammar and Language Acquisition*, 7-30.
- Boizou, L., Kovalevskaitė, J., Rimkutė, E. 2020c: Lithuanian Pedagogic Corpus: Correlations between Linguistic Features and Text Complexity. The Ninth Conference Human Language Technologies – The Baltic Perspective. A. Utka, J. Vaičenonienė, J. Kovalevskaitė, D. Kalinauskaitė (eds.). *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications* 328. Amsterdam, Berlin, Tokyo, Washington, DC: IOS Press, 233–240. Prieiga internetu <http://ebooks.iospress.nl/ISBN/978-1-64368-117-7>
- Kovalevskaitė, J., Rimkutė, E., Ruzaitė, J. 2022b (rengiama leidybai): TEKSTYNAI IR JŲ IŠVESTINIAI PRODUKTAI LIETUVIŲ KALBOS MOKYMUI(SI) BEI TYRIMAMS. Mokomoji priemonė. El. leidinys.
- Kovalevskaitė J., Rimkutė, E. 2022a (spausdinama): Mokomasis lietuvių kalbos vartosenos leksikonas – nauja tekstyno pagrindu parengta leksinė bazė. *Darnioji daugiakalbystė*.
- Kovalevskaitė, J., Rimkutė, E. 2020b: Mokomasis lietuvių kalbos tekstynas: naujas išteklius lietuvių kalbos besimokantiesiems. *Darnioji daugiakalbystė* 17, 197–230. <http://uki.vdu.lt/sm/index.php/sm/article/view/288>
- Kovalevskaitė J., Boizou L., Bielinskienė, A., Jancaitė, L., Rimkutė, E. 2020a: The First Corpus-driven Lexical Database of Lithuanian as L2. *Proceedings of the 9th International Conference Baltic HLT 2020*. *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications*, IOS Press, 245-252. <http://ebooks.iospress.nl/doi/10.3233/FAIA200630>
- Kovalevskaitė J., Jancaitė L. 2019: Vartosenos modelių analizė mokomojoje leksikografijoje: žvalgomasis tyrimas lietuvių kalbos veiksmažodžių pavyzdžiu. *Taikomoji kalbotyra* 12, 124–153. <https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/195/135>

Literatūra

- DiMuccio-Failla, P. V., Giacomini, L. 2017: Designing a Learner's Dictionary Based on Sinclair's Lexical Units by Means of Corpus Pattern Analysis and the Sketch Engine. *Proceedings of the eLex2017 Conference: Electronic Lexicography in the 21st century*, 437–457.
- Frankenberg-Garcia, A. 2015: Dictionaries and encoding examples to support language production. *International Journal of Lexicography* 24 (4), 490–512.
- Humblé, Ph. 2001: *Dictionaries and Language Learners*. Frankfurt: Haag & Herchen.
- Hanks, P. 2012: How People Use Words to Make Meanings: Semantic Types Meet Valencies. *Input, Process and Product: Developments in Teaching and Language corpora*. (eds. Boulton Alex, Thomas James). Brno, CZ: Masaryk University Press, 52–67.
- Renau, I., Battaner, P. 2012: Using CPA to represent Spanish pronominal verbs in a learner's dictionary, *Proceedings of the XV EURALEX*, 350–361.
- Renau, I., Battaner, P. 2011: The Spanish Learner's Dictionary DAELE on the Panorama of the Spanish E-lexicography. *Proceedings of eLex 2011*, 221–226.
- Sinclair, J. 2000: Lexical Grammar. *Darbai ir dienos* 24, 191–203.